

Ярослав Цецик

Національний університет водного господарства та природокористування

кандидат історичних наук, доцент (Україна)

e-mail: slavatsetsik@gmail.comORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2527-2155>Researcher ID : E-8054-2019 <http://www.researcherid.com/rid/E-8054-2019>**Діяльність органів місцевого самоврядування щодо забезпечення життєдіяльності населення Волині під час Першої світової війни**

Метою статті є з'ясування ролі органів місцевого самоврядування Волині у забезпеченні населення регіону товарами першої необхідності та паливом під час Першої світової війни. Автором проаналізовано комплекс заходів, що здійснювалися органами місцевого самоврядування для вирішення життєво важливих питань. **Методологія дослідження** ґрунтується на використанні загальнонаукових методів (аналізу, синтезу й узагальнення), статистичного методу, спеціальних історичних (хронологічного та історико-системного) у поєднанні з принципами історизму, об'єктивності та поліфакторності. **Наукова новизна** роботи полягає у тому, що автор з'ясовує різні напрями діяльності органів місцевого управління Волині у забезпеченні населення краю продуктами, паливом та товарами першої необхідності під час Першої світової війни. Окрему увагу приділено висвітленню їх ролі у відбудові інфраструктури звільнених у 1916 р. прифронтових населених пунктів регіону. **Висновки.** Під час Першої світової війни органи міського самоврядування вирішували багато не притаманних їм завдань. Прифронтовий, а пізніше фронтовий, статус Волинської губернії змусили їх активно включитися у роботу із забезпечення жителів міст продуктами харчування, протидіяти вивезенню з прифронтових повітів продовольства, організовувати закупівлю й доставку до міст палива, надавати допомогу евакуйованим і біженцям. У звільнених у 1916 р. від австро-угорських і німецьких військ містах вони зіштовхнулися зі складною епідеміологічною ситуацією, браком коштів на вирішення найважливіших питань, проблемами, пов'язаними з доставкою до регіону продуктів та товарів першої необхідності, палива. З огляду на те, що у регіоні дислокувалась величезна кількість військових частин, виконання поставлених завдань значно ускладнювалося. Найбільше, на що місцеві органи могли розраховувати від імперської влади, це отримання позик на забезпечення життєдіяльності міст регіону. Зазначені вище обставини у сукупності призвели до погіршення рівня життя населення, насамперед незаможних верств. Незважаючи на активну діяльність органів місцевого самоврядування, наприкінці 1916 р. на Волині соціально-економічна ситуація різко погіршилася.

Ключові слова: Волинь, органи місцевого самоврядування, війна, бюджет.

Постановка проблеми. Неупереджене дослідження різних напрямів діяльності органів місцевого самоврядування у Волинській губернії під час Першої світової війни дають змогу проаналізувати їхню роль у забезпеченні регіону товарами першої необхідності, наданні допомоги біженцям та евакуйованим, висвітлити процес відновлення мирного життя, з'ясувати їх взаємодію з військовим командуванням та органами виконавчої влади при вирішенні ключових завдань, визначити, які заходи вони виживали для відбудови зруйнованої війною інфраструктури у звільнених населених пунктах регіону.

Аналіз джерел та останніх досліджень. Незважаючи на те, що останніми роками з'явилося чимало наукових праць, присвячених діяльності органів самоврядування на Волині на початку ХХ ст., питання щодо їх ролі у забезпеченні жителів регіону товарами першої необхідності та продовольством під час Першої світової війни висвітлені недостатньо. Формування бюджетів повітових міст проаналізувала Т. Кароєва (Кароєва : 2016). Боротьбу з епідеміологічними захворюваннями (зокрема, й органів міського самоврядування) в Україні висвітлили В. Шандра та О. Карліна (Шандра & Карліна, 2020). Окремі питання досліджуваної теми проаналізовано у статті Я. Цецика (Цецик, 2020) та інших вчених.

Для розкриття питань, пов'язаних із діяльністю органів місцевого самоврядування на Волині у досліджуваний період, автором використано комплекс архівних джерел, що зберігаються у фондах Державного архіву Житомирської області (далі ДАЖО) (Ф. 70. Канцелярія волинського губернатора та Ф. 112. Уповноважений голови особливої наради по забезпеченню деревним паливом Волинської губернії). У цих документах міститься інформація про забезпечення цивільного населення продуктами та паливом під час Першої світової війни.

Окрему групу архівних документів складають рішення органів міського самоврядування, аналіз яких дає змогу дослідити їх діяльність щодо відродження інфраструктури звільнених міст, забезпечення їх жителів продовольством і паливом, які зберігаються у Державному архіві Волинської області (далі ДАВО) (Ф. 3. Луцька міська управа) та Державному архіві Рівненської області (далі ДАРО) (Ф. 359. Дубенське міське спрощене громадське управління). Значний обсяг інформації отримано при аналізі публікацій, вміщених на сторінках газети «Жизнь Волини» за 1915–1916 рр., дослідження та систематизація яких дали змогу проаналізувати різні напрями діяльності органів самоврядування.

Мета статті. У запропонованому дослідженні автор поставив за мету на основі першоджерел та наукових праць окреслити основні напрями діяльності органів місцевого самоврядування на Волині, спрямовані на забезпечення жителів регіону товарами першої необхідності та продовольством під час Першої світової війни.

Виклад основного матеріалу. Під час Першої світової війни у Волинській губернії виникли складнощі із забезпеченням населення товарами першої необхідності. Це зумовлено тим, що з початку ведення воєнних дій регіон був прифронтовим, а з весни–літа 1915 р. став місцем боїв. Військове командування російської армії задовольняло потреби чинної армії за рахунок придбання, а пізніше й реквізицій необхідних товарів у прифронтових губерніях, що негативно позначилося на соціально-економічній ситуації на Волині.

Так, у грудні 1914 р. ціни на товари першої необхідності у містах щоденно зростали. Це у «більшості випадків» спричинено «надмірними апетитами» торговців та бездіяльністю міських самоуправлінь, яких зобов'язали вжити заходів щодо врегулювання питання. В іншому разі це мало зробити міністерство внутрішніх справ [К-в, 1914 : 1].

Згідно з позицією волинського губернатора боротьба зі спекуляцією була ефективною лише «за участі міських громадських управлінь, які могли б, витративши незначні кошти», організувати на місцях оптову закупівлю необхідного для населення продовольства й продавати його за заготівельними цінами. Це сприяло б зниженню цін, адже торговці – головні постачальники продовольства населенню – отримавши серйозного конкурента, змушені були б продавати продукти за нижчою ціною [ДАВО. Ф. 3. Оп. 1. Спр. 1458. Арк. 1 зв.].

У відповіді на наведений вище циркуляр губернатора від 28 лютого 1915 р. зазначалося, що з метою протидії спекуляції з боку торговців ще на початку війни видано обов'язкову постанову командуючого Київським військовим округом, а органи міського самоуправління періодично «встановлювали максимально нормальні ціни» на продукти харчування [ДАВО. Ф. 3. Оп. 1. Спр. 1458. Арк. 3].

4 квітня 1915 р. комісія гласних Луцької міської думи дійшла висновку, що у зв'язку зі «спекуляцією торговців» необхідно вжити «радикальні заходи», бо попередні заходи не дали бажаного результату. Найдоцільнішим і найрадикальнішим заходом протидії «дорожнечі було б відкриття у Луцьку магазину органу міського самоврядування під керівництвом людей з трудової артілі». Необхідні населенню продукти планували купувати за готівку «з перших рук» і продавати за заготівельною ціною з незначною надбавкою. Названий вище магазин потребував продуктів першої необхідності, а саме: цукру-рафінаду 1-го вагона вартістю близько 6 000 руб.; 1-го вагона цукру-піску – 4 750 руб.; борошна пшеничного 2-х вагонів, борошна житнього і пшеничного нижчих сортів по 1,5 вагони – 4, 2 тис. руб.; борошна картопляного – 100 пудів, близько 240 руб.; крупи гречаної, ячної, перлової, пшоняної, манної й рису близько 500 пудів – 1,5 тис. руб.; гороху та квасолі близько 150 пудів – 300 руб. Також планували придбати 5 пудів кави нижчих сортів, близько 50 пудів свинячого сала, 3 бочки олії тощо. На відкриття торговельного закладу Луцької міської управи необхідно було витратити 30 000 руб. За умови придбання продуктів у виробників за готівку вони мали бути «відмінної якості». Комісія звернула увагу й на ту обставину, що могли виникнути ускладнення з пошуком прикажчика для магазину. Це зумовлювалося реаліями воєнного часу, тому до роботи планували залучити кооперативних діячів, яких було неважко знайти у містах регіону [ДАВО. Ф. 3. Оп. 1. Спр. 1458. Арк. 5-6].

Отже, зважаючи на ситуацію з продовольством, органи адміністративної влади запропонували органам місцевого самоуправління відкрити торговельні заклади, в яких планували продавати товари першої необхідності за значно нижчими цінами, ніж торговці. Це робилося з метою посилення конкуренції, у результаті якої мали знизитися ціни. Однак такі плани так і не вдалося реалізувати через наступ австро-угорської та німецької армій, унаслідок чого частину Волині було окуповано.

Вивезення продуктів, насамперед зерна та борошна, з Кременецького повіту для потреб чинної армії та у Галичину могло призвести до продовольчої кризи. На спільному засіданні Кременецької міської та земської управ прийняли рішення звернутися до губернатора про заборону їх вивезення за межі міста та повіту, а також просили міське та повітове відділення продовольчого комітету надати інформацію про наявні запаси товарів першої необхідності. Для своєчасної доставки товарів першої необхідності їх потрібно направляти до залізничних

станцій Кременець та Радзівілів, попередньо підготувавши списки торговців та кооператорів, узгодивши зі «списком тих предметів, які необхідно виписати у першу чергу» [ДАЖО. Ф. 70. Оп. 2. Спр. 10. Арк. 47].

Згідно з рішенням продовольчого комітету Кременецькому повіту на червень 1915 р., для забезпечення населення продовольством, необхідно привезти 3 вагони цукру, 15 пудів чаю, вагон бакалії, вагон олії, 30 вагонів борошна різних сортів, 4 вагони круп, 5 вагонів зерна, 50 пудів свічок, 1 вагон вина, вагон мила тощо. Визначили станції, звідки планували їх доставляти, та оптових торговців, що мали виписувати продукти, – загалом 9 осіб [ДАЖО. Ф. 70. Оп. 2. Спр. 10. Арк. 64зв.-65].

Отже, повіт, з якого ще недавно експортувалося продовольство, опинився у надзвичайно складній ситуації, а органи місцевого самоврядування та адміністративної влади просили губернатора про допомогу. Насамперед про заборону вивозу товарів першої необхідності за його межі. Така ситуація була спровокована не лише діяльністю військових інтендантів, а й тим, що величезна кількість продовольства вивозилася у Галичину, де продавалася за значно вищою ціною. Але унаслідок наступу німецьких та австро-угорських військ влітку 1915 р. ці плани не було реалізовано.

Навесні–влітку 1915 р. губернське земство для потреб тодішньої армії та біженців щоденно закуповувало велику рогату худобу у м. Корець Новоград-Волинського повіту, в Овруцькому, Острозькому, Старокостянтинівському повітах та інших місцевостях, визначених закупівельною комісією, а саме тих, що знаходилися поряд із шляхами, якими рухалося населення. Худоба мала бути не молодшою 2-х р. і не старшою 10 р., вагою не менше 14 пудів. З місцевостей, вражених епізоотією, худобу не приймали. Розраховувалися відразу за встановленою ціною [На основани, 1915:1].

На початку серпня 1915 р. на Волині розпочався рух біженців, губернське земство вжило ряд заходів щодо надання їм допомоги. У Житомирському, Новоград-Волинському, Кременецькому, Ізяславському, Острозькому, Овруцькому, Старокостянтинівському та Рівненському повітах організували багато пунктів харчування, відкрили ізоляційно-пропускні та санітарно-епідеміологічні пункти. Значну допомогу надавав і комітет Південно-Західного фронту, що відкрив 8 пунктів харчування. 4 пункти харчування для біженців відкрив Київський комітет союзу міст [Земство, 1915 : 2].

Під час війни у чайній та їдальні Ковельського благодійного товариства харчувалися біженці з Галичини та Польщі. Через брак коштів товариство не мало змоги закуповувати значну кількість продуктів. Воно потребувало позики й пілг для отримання продуктів [По губернии, 1915 : 4].

Станом на 10 серпня 1915 р. на житомирському пункті харчування для біженців перебувало 359 осіб, зокрема 94 чоловіка, 126 жінок та 149 дітей. 32-х відправили на роботу, а 3-х позбавили харчування за відмову працювати [Движение, 1915а : 3; Цецик & Залужна & Буравський, 2019 : 26]. 11 серпня 1915 р. на пункті вже перебувало 406 осіб, з них 100 чоловіків, 144 жінок та 162 дитини до 10 років. 35 відправили на роботу, а 3-х позбавили харчування за відмову працювати [Движение, 1915b : 3]. 22 вересня на обліку перебувало вже 2 339 осіб: 892 чоловіки, 816 жінок, 630 дітей, 26 вчителів та 48 учнів. 110 осіб відправили на роботу, а 7-х позбавили харчування за відмову працювати [Движение, 1915с : 4; Цецик & Залужна & Буравський, 2019 : 27].

У вересні 1915 р. на засіданні Житомирської міської думи розглядали пропозицію губернатора з надання допомоги біженцям, які прибували до міста. З цього приводу міський голова І. О. Доманевський зазначив, що органи міського самоуправління звинуватили у ненаданні допомоги біженцям, становище яких було вкрай складним, але «ми нічого зробити не можемо». Про цих «нещасних, які йдуть по шосе та залізничних коліях, турбуються уряд, особливі організації й земства». Враховуючи дефіцит бюджету міста, він вважав недоцільним «втручатися у чужі справи», а піклуватися лише про тих, хто залишився у Житомирі, де місцеві організації відкрили «дешеві їдальні та притулки для інтелігентних біженців». Щодо організації будинків, де могли б ночувати біженці, то це завдання вважали непосильним у зв'язку з тим, що до міста прибували військові частини, які потрібно було розквартирувати. Частина міських гласних вважала, що необхідно надати допомогу біженцям, інші підтримали міського голову [Заседание, 1915 : 3].

Влітку 1916 р. волинський губернатор П. Скаржинський звернувся до губернського земства щодо отримання ним кредитів для забезпечення продовольством звільнених повітів. До прибуття продовольства він отримав дозвіл генерала Ермана, щоб військові щоденно відпускали 15 голів великої рогатої худоби: 10 – для жителів Луцька і 5 – для Дубно, а також запропонував (під опікою агрономічного відділу губернського земства) відкрити розплідник на 2 тис. телят, придбати 2 тис. свиноматок тощо. Земство мало порушити клопотання про отримання безвідсоткових позик на рік для закупівлі 10 тис. коней по 100 руб., 5 тис. возів по

.....
120 руб., на придбання сільськогосподарського реманенту тощо. Порушив питання про першочергове відправлення вантажів для звільнених повітів [Обеспечение, 1916 : 3].

Щодо ситуації у Дубно писалося, що місто «страшно постраждало від воєнної грози, що пронеслася над ним», а найбільших руйнувань зазнала вул. Набережна, на якій не вцілів жоден будинок. У місті були неймовірні злидні. Подив викликало те, як міщани змогли під час окупації австро-угорськими військами вижити. Хліб коштував дорожче ніж у Луцьку – 40 коп. за фунт, м'ясо – 1,5 руб., пуд картоплі – 3 руб., 10 яєць – 4 руб., склянка молока, що відпускалося лише з дозволу коменданта малолітнім дітям – 50 коп. [В Дубно, 1916 : 3-4].

10 червня 1916 р. на засіданні Дубенських міських уповноважених, що відбулося за участі голови повітової земської управи Д. Н. Інглезі, констатовано, що місто зазнало величезних збитків. У зв'язку з цим звернулися з клопотанням до повітового предводителя дворянства створити особливу міську підкомісію, щоб встановити збитки, завдані місту, та з'ясувати реальну ситуацію в повітовому центрі з метою видачі потерпілим відповідних посвідчень [ДАРО. Ф. 359. Оп. 1. Спр. 14. Арк. 3].

На названому вище засіданні міських уповноважених відзначили, що під час дев'ятимісячної окупації міста ворогом «вигрібні ями очевидно не очищалися» й були переповненими. З метою «оздоровлення міста» необхідно негайно приступити до їх очищення, але засобів для їх перевезення не було. Оскільки у Дубно перебували штаб армії та велика кількість військових, необхідно було негайно вжити заходів для «очищення та дезінфекції міста». Міські уповноважені ухвалили рішення приступити до очищення вулиць та площ після придбання необхідних засобів дезінфекції вартістю 6 853 руб., але у міста не було коштів. Тому перед волинським губернатором порушили клопотання щодо виділення їх «з коштів протичумної Комісії для придбання асенізаційного обозу» [ДАРО. Ф. 359. Оп. 1. Спр. 14. Арк. 7-10]. Водогони і каналізація убезпечували жителів міст від вживання неякісної води, тому міська влада займалася і цим питанням [Шандра & Карліна, 2020 : 50].

Більшість жителів Дубно або евакуювалися, або були вислані окупаційною владою в Австрію: ті ж хто залишився, зазнали величезних збитків. Їх рухоме та нерухоме майно було знищене або розграбоване. Так, майже всі міщани виявилися неплатоспроможним й не мали можливості нести майнові повинності. З цього приводу міські уповноважені порушили клопотання про звільнення власників нерухомого майна міста від сплати державного і квартирного податків та міського збору за 1916 р. (включно недоїмки названих вище платежів за попередні роки). Ухвалили клопотати перед волинським губернатором, щоб він підтримав це рішення. Також клопотали перед місцевими земськими зборами, щоб їх майно не обкладали земським збором [ДАРО. Ф. 359. Оп. 1. Спр. 14. Арк. 7-8]. Варто зазначити, що податки були головним джерелом наповнення бюджету міст. Упродовж тривалого часу оціночний збір з нерухомості був основним податком [Кароева, 2016 : 164].

Так, орган міського самоврядування, незважаючи на величезні фінансові проблеми, з якими він зіштовхнувся, прийняв ризиковане рішення про зменшення податків для жителів міста. Міські уповноважені розуміли, що абсолютна більшість містян просто неспроможна їх заплатити.

Ще однією проблемою, яку довелося вирішувати органам самоврядування, став брак досвідчених та кваліфікованих працівників. Частина з них евакуювалася у 1915 р., а частина перебувала у чинній армії [Цецик, 2020 : 41].

У вересні 1916 р. міський голова Житомира звернув увагу гласних, що місту не вистачало 90 тис. пудів зерна. За перемел пуда жита власники млинів отримували 20 коп., пшениці – 50 коп., включно з доставкою зі складу, але вони не мали змоги придбати зерно у поміщиків. Його продавали військовим інтендантам та уповноваженим по забезпеченню населення продовольством. Тому прийняли рішення: у випадку відмови мукомелів перемелювати зерно за «твердими цінами» звернутися до губернатора й просити уповноваженого організувати забезпечення міста борошном. Міські мукомели могли щомісячно перемелювати 235 000 пудів зерна, відповідно ж до угоди вони мали перемелювати 90 тис. пудів пшениці й 45 тис. пудів жита [Мучной, 1916 : 5-6].

Отже, як бачимо, міста регіону зіштовхнулися з проблемою забезпечення населення борошном, більшість якого скуповували військові інтенданти для потреб армії. Така ситуація ускладнювала роль органів міського самоврядування у забезпеченні продовольством.

Восени 1916 р. встановили «максимальні нормальні ціни за «відчужену чи полеглу худобу» та знищення шкіри, а саме: однорічний кінь і старший – до 112 р.; молодняк у віці до 1-го року: коні – до 37 руб. 50 коп.; бик чи віл – до 87 руб. 50 коп.; корова – до 62 руб. 50 коп.; бичок молодняк – до 37 руб. 50 коп.; молодняк (телиці) до 1-го року – до 18 руб. 70 коп., свиня чи кабан добре вгодовані від 1-го року й старші – до 43 руб. 70 коп.; свиня чи кабан худі від 1-го року й старші – до 25 руб. 70 коп.; поросля (підсвинок) від півроку до року – до 12 руб.; поросля – до 6 руб.; баран, коза чи вівця від 1-го року й старші – до 7 руб.; ягня чи козеня до року – до 3 руб. 10 коп.; шкіра великої рогатої худоби – до 9 руб. 36 коп.; молодих коней до 2-х років –

3 руб. 10 коп. Винагороду за шкіру виплачували лише у тих випадках, коли тварину закопали без огляду ветеринарним лікарем чи представником ветеринарного закладу, що з поважних причин не мали змоги виїхати на місце. Місцевим начальником у присутності двох понятих посвідчувалося, що шкіру не здерто. Пізніше його мав засвідчити ветеринарний лікар [ДАВО Ф. 3. Оп. 1. Спр. 1580. Арк. 97].

Втім, органи влади встановили компенсації за конфісковану для потреб армії чи «полеглу» худобу. Окремо визначили вартість шкіри. Значний обсяг роботи для отримання коштів покладалася на земства.

Ще одним надзвичайно важливим питанням, яке вирішували органи місцевого самоуправління, стало забезпечення жителів міст паливом на зиму. Через складнощі з його перевезенням залізницею і різке подорожчання, частина міст Волині опинилися у складному становищі.

Так, 15 січня 1916 р. волинський губернатор отримав від голови особливої наради документ, у якому увага зверталася на те, що з метою забезпечення паливом шляхів сполучення, державних та громадських установ і підприємств, що працювали на оборону держави, у тих районах, де реквізували ліс, необхідно визначити його вартість. У січні 1916 р. головам особливих губернських комісій надіслали циркуляр, у якому наголошувалося, що реквізицію з метою забезпечення паливом необхідно здійснювати згідно з розпорядженням губернської адміністрації та складати акти про кількість та якість матеріалів [ДАЖО. Ф. 112. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 1-3].

30 квітня 1916 р. Новоград-Волинська міська управа порушила клопотання про отримання позики на суму 10 тис. руб. для заготівлі та придбання палива. Приватні банки погодилися надати її під 6–7 % річних. Кошторис прибутків міста станом на 1916 р. мав складати 77 737,12 руб. На таку суму запланували видатки. Станом на 1 травня 1916 р. у міській касі було 4 681,29 руб. Місто заборгувало 56 885,51 руб. На його погашення із відсотками щорічно перераховувалося 3 467 руб. 11 лютого 1916 р. місту дозволили взяти позику в 100 тис. руб. «на продовольчі операції». Міська влада планувала забезпечити жителів паливом за доступною ціною, щоб вони не страждали від «спекулятивних прагнень лісопромисловців», котрі спільно з торговцями намагалися отримати «недобросовісну наживу» [ДАЖО. Ф. 112. Оп. 1. Спр. 6. Арк. 2-3]. Лише у серпні орган міського самоврядування отримав довгоочікувану позику [ДАЖО. Ф. 112. Оп. 1. Спр. 6. Арк. 12].

12 листопада 1916 р. відбулася термінова нарада під головуванням волинського губернатора. На ній розглянули питання стосовно забезпечення державних установ та жителів Острозького повіту паливом. Для придбання деревини за пільговими цінами повітова земська управа мала взяти позику у 150 тис. руб. у державному та приватних банках [ДАЖО. Ф. 112. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 2-2зв.]. Ситуацію ускладнювало те, що значну кількість деревини заготовляли військові інтенданти. У лісах повіту дозволялося заготовити 30 кубічних сажнів з 1 десятини. На момент проведення засідання повітова управа не отримала позики. Петроградські приватні банки були готові кредитувати волинське земство за умови надання гарантій Державним казначейством під 6–7% річних для проведення «продовольчих операцій». Земства ж намагалися отримати кредит у Державному банку. Фінансовий стан Острозького земства був складним. Станом на перше січня 1916 р. сума недоїмок по зборах становила 71 984,73 руб. У кошторисі на 1916 р. заклали 162 913 руб., а станом на 1 жовтня надійшло лише 90 825 руб. 19 коп. Воно мало також і боргові зобов'язання [ДАЖО. Ф. 112. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 2зв.-3].

Лише 20 січня 1917 р. особлива нарада прийняла рішення надати йому 100 тис. руб. позики, але повітова управа нею не скористалася. Їй вдалося придбати 24 дес. лісу за пільговою ціною, чого мало вистачити для забезпечення паливом упродовж року. Частина жителів купували деревину у приватних власників на місці [ДАЖО. Ф. 112. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 2зв.-3].

Паливо вивозили підводами, що впливало на його ціну. Вартість перевезення 1 кубічного сажня дров до 10 верст – 32 руб., до 20 верст – 37–50 руб., до 30 верст – 50 руб., 40 верст – 62,5 руб. Заготівля дров у лісі коштувала земству 40 руб. за кубічний сажень, не враховуючи вартості доставки. Ще однією проблемою стала дорожнеча «робочих рук і перевізних засобів». Міська управа розраховувала використати працю військовополонених, партію яких очікували. Щодо доставки, то «розраховували виключно» на місцевих селян [ДАЖО. Ф. 112. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 12].

Відтак органи місцевого самоврядування під час Першої світової війни були змушені часто виконувати до того не властиві для них функції. Надзвичайно складно вирішувалося питання із забезпеченням міст паливом. І не лише через його різке подорожчання, а й через відсутність робітників. Адже більшість чоловіків перебували у чинній армії, тому оплата праці найманих робітників різко зростала.

Отже, під час Першої світової війни органи місцевого самоврядування на Волині були змушені задовольняти низку нагальних потреб місцевих жителів. Насамперед оперативно вирішувати комплекс питань, пов'язаних із забезпеченням мешканців міст товарами першої необхідності, протидіяти зростанню цін на них, докладати значних зусиль з організації й надання допомоги величезній кількості біженців. Ще одним важливим питанням, яке вони були змушені вирішувати, стало забезпечення міст регіону паливом. Незважаючи на величезну кількість лісових масивів, у 1916 р. відбулося різке зростання його вартості, що зумовлено труднощами у заготівлі, діяльністю військових інтендантів і, найголовніше, неможливістю доставити його залізницею.

Подяка. Висловлюю щире вдячність працівникам архівних установ та бібліотек за сприяння у підготовці статті, а також членам редколегії журналу за консультації, надані під час підготовки статті до друку.

Фінансування. Автор не отримав фінансової підтримки для дослідження, авторства та / або публікації цієї статті.

Джерела та література:

В Дубно (1916). В Дубно. *Жизнь Волыни*. 4 июня. 3–4.

ДАВО – Державний архів Волинської області.

ДАЖО – Державний архів Житомирської області

ДАРО – Державний архів Рівненської області

Движение (1915). Движение беженцев на Житомирском питательном пункте Саноцкий пер., № 3. *Жизнь Волыни*. 11 августа, 3.

Движение (1915). Движение беженцев на Житомирском питательном пункте Саноцкий пер., № 3. *Жизнь Волыни*. 12 августа. 3.

Движение (1915). Движение беженцев на Житомирском питательном пункте Саноцкий пер., № 3. *Жизнь Волыни* 22 сентября. 4.

Заседание (1915). Заседание Житомирской городской Думы. *Жизнь Волыни*. 18 сентября. 3.

Земство (1915). Земство и беженцы. *Жизнь Волыни*. 27 сентября. 2.

Кароєва, Т. Р. (2016). Бюджет повітового міста як індикатор його розвитку (на прикладі Вінниці 1880–1916 рр.) *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського. Серія: Історія. Збірник наукових праць*. 24. 163–168.

К-вь (1914). К-вь А. Борьба с дороговизной. *Жизнь Волыни*. 18 декабря. 1.

Мучной (1916). Мучной кризис в Житомире. (Экстренное заседание думы – 25 сентября). *Жизнь Волыни*. 27 сентября. 5–6.

На основании (1915). На основании соглашения с ведомством землеустройства и земледелия. *Жизнь Волыни*. 6 сентября. 1.

Обеспечение (1916). Обеспечение населения освобождённых уездов Волыни продовольствием. *Жизнь Волыни*. 4 июня. 1916. 3.

По губернии (1915). По губернии. Ковель. Дешёвая столовая. *Жизнь Волыни*. 19 мая. 1915. 4.

Цецик, Я. П., Залужна А. Є. & Буравський О. А. (2019). Соціально-економічні процеси на Волині у 1915–1916 рр. *Сторінки історії*. 48. 17–31. DOI: 10.20535/2307-5244.48.2019.176377

Цецик, Я. П. (2020). Соціально-економічна ситуація у Волинській губернії напередодні та під час Першої світової війни. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського. Серія: Історія. Збірник наукових праць*. 31. 27–34. DOI:10.31652/2411-2143-2019-31-37-44

Шандра В. & Карліна О. (2020). Епідемії та боротьба з ними в Україні (кінець XVIII – початок XX ст.). *Український історичний журнал*. 5. 37–54. DOI: DOI: 10.15407/uhj2020.05.037.

Ярослав Цецик

Национальный университет водного хозяйства и природопользования
кандидат исторических наук, доцент (Украина)

Деятельность органов местного самоуправления по обеспечению жизнедеятельности населения Волыни во время Первой мировой войны

Целью статьи является выяснение роли органов местного самоуправления Волыни в обеспечении населения региона товарами первой необходимости и топливом во время Первой мировой войны. Автор проанализирован комплекс мероприятий, осуществлявшихся земствами и органами городского самоуправления для решения жизненно важных вопросов. **Методология исследования основана** на использовании общенаучных методов (анализа, синтеза и обобщения), статистического метода, специальных исторических (хронологического и историко-системного) в сочетании с принципами

историзма, объективности и полифакторности. **Научная новизна** работы заключается в том, что автор выясняет различные направления деятельности органов местного управления Волыни по обеспечению населения края продуктами, топливом и товарами первой необходимости во время Первой мировой войны. Особое внимание уделено деятельности в этом направлении административной власти и военного командования. **Выводы.** Во время Первой мировой войны органы городского самоуправления и земства решали много не присущих им задач. Прифронтовой, а позже фронтовой, статус Волынской губернии заставили их активно включиться в работу по обеспечению жителей городов продуктами питания, противодействовать вывозу из прифронтовых уездов продовольствия, организовывать закупку и доставку в города топлива, оказывать помощь эвакуированным и беженцам. В освобожденных в 1916 г. от австро-венгерских и немецких войск населенных пунктах они столкнулись со сложной эпидемиологической ситуацией, отсутствием средств на решение важнейших вопросов. Учитывая, что в регионе дислоцировалось огромное количество военных частей, выполнение поставленных задач значительно усложнялось. Самое большое, на что местные органы могли рассчитывать от имперской власти, это получение займов на обеспечение жизнедеятельности городов региона.

Ключевые слова: Волынь, органы местного самоуправления, война, бюджет.

Yaroslav P. Tsetsyk

National University of Water and Environmental Engineering
PhD (History), Associate Professor (Ukraine)

Activities of Local Government Bodies to Ensure the Liveliness of the Volyn Population During the World War I

The aim of the article is clarification of the role of local self-government bodies of Volyn in providing the population of the region with basic necessities and fuel during the World War I. The author analyzes a set of measures taken by Zemstvos and municipal authorities to address vital issues. **Methodology of the research** is based on the use of general scientific methods (analysis, synthesis, and generalization), statistical method, special historical (chronological and historical and systemic) in combination with the principles of historicism, objectivity, and multifactorial. **The scientific novelty** of the work is that the author finds out the different directions of activity of the local authorities of Volyn to provide the population of the region with food, fuel, and basic necessities during the World War I. Particular attention is paid to highlighting their role in rebuilding the infrastructure of the frontline settlements of the region liberated in 1916. **Conclusions.** During the World War I the city self-government bodies and Zemstva solved many tasks not inherent in them. The front-line and later front-line status of the Volyn province forced them to become actively involved in providing food to the townspeople to oppose the export of food from the front-line counties in order to purchase and deliver fuel to the cities, and to provide assistance to evacuees and refugees. In the settlements liberated in 1916 from the Austro-Hungarian and German troops they faced with a difficult epidemiological situation, lack of funds to address important issues. The fact that a huge number of military units were stationed in the region the implementation of the tasks became much more difficult. The most local authorities could count on from the imperial authorities was to obtain loans to support the livelihoods of the region's cities. The above circumstances together have led to a deterioration in the living standards of the population, especially the poor. Despite the active work of local governments at the end of 1916 in Volhyn, the socio-economic situation deteriorated sharply. In 1916, the frontline settlements of the region.

Key words: Volyn, local self-government bodies, war, budget.

References:

- V Dubno** (1916). V Dubno [V Dubno]. *Jizn Volyini – Volyn life*. 4 iyunya. 3-4. [in Russian].
DAVO – Derzhavnyi arkhiv Volynskoi oblasti [State Archive of Volyn Region]. [in Ukrainian].
DAZO – Derzhavnyi arkhiv Zhytomyrskoi oblasti [State Archive of Zhytomyr Region]. [in Ukrainian].
DARO – Derzhavnyi arkhiv Rivnenskoï oblasti [State Archive of Rivne Region]. [in Ukrainian].
Dvijenie (1915). Dvijenie bejentsjev na Jitomirskom pitatelnom punkte Sanotskiy per., № 3. [Refugee movement at Zhytomyr feeding point Sanotskiy per., No. 3]. *Jizn Volyini – Volyn life*. 11 avgusta, 3. [in Russian].
Dvijenie (1915). Dvijenie bejentsjev na Jitomirskom pitatelnom punkte Sanotskiy per., № 3. [Refugee movement at Zhytomyr feeding point Sanotskiy per., No. 3]. *Jizn Volyini – Volyn life*. 12 avgusta, 3. [in Russian].

-
- Dvijenie** (1915). Dvijenie bejntsev na Jitomirskom pitatelnom punkte Sanotskiy per., № 3. [Refugee movement at Zhytomyr feeding point Sanotskiy per., No. 3]. *Jizn Volyini – Volyn life*. 22 sentyabrya. 4. [in Russian].
- Zasedanie** (1915). Zasedanie jtomirskoy gorodskoy Dumy [Meeting of the Zhytomyr City Duma]. *Jizn Volyini – Volyn life*. 18 sentyabrya. 3. [in Russian].
- Zemstvo** (1915). Zemstvo i bejentsyi [Zemstvo and refugees.]. *Jizn Volyini – Volyn life*. 27 sentyabrya. 2. [in Russian].
- Karoieva, T. R.** (2016). Biudzhet povitovoho mista yak indykator yoho rozvytku (na prykladi Vinnytsi 1880-1916 rr.). [The budget of the county town as an indicator of its development (on the example of Vinnytsia 1880-1916)]. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu im. Mykhaila Kotsiubynskoho. Seriya: Istorii. Zbirnyk naukovykh prats – Scientific Papers of the Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University. Series: History*. 24. 163-168. [in Ukrainian].
- K-v** (1914). K-v A. Borba s dorogoviznoy [Fighting high prices.]. *Jizn Volyini – Volyn life*. 18 dekabrya. 1. [in Russian].
- Muchnoy** (1916). Muchnoy krizis v Jitomire. (Ekstrennoe zasedanie dumy – 25 sentyabrya) [Flour crisis in Zhitomir. (Emergency meeting of the thought - September 25)]. *Jizn Volyini – Volyn life*. 27 sentyabrya. 5-6. [in Russian].
- Na osnovanii** (1915). Na osnovanii soglasheniya s vedomstvom zemleustroystva i zemledeliya [Based on an agreement with the Department of Land Management and Agriculture]. *Jizn Volyini – Volyn life*. 6 sentyabrya. 1. [in Russian].
- Obespechenie** (1916). Obespechenie naseleniya osvobojdënniyh uezdov Volyini prodovolstviem [Providing the population of the liberated districts of Volyn with food]. *Jizn Volyini – Volyn life*. 4 iyunya. 1916. 3. [in Russian].
- Po gubernii** (1915). Po gubernii. Kovel. Deshëvaya stolovaya [In the province. Kovel. Cheap canteen]. *Jizn Volyini – Volyn life*. 19 maya. 1915. 4. [in Russian].
- Tsetsyk, Ya. P. & Zaluzhna A. Ye. & Buravskyi O.A.** (2019). Sotsialno-ekonomichni protsesy na Volyni u 1915 – 1916 rr. [Socio-economic processes in Volhynia in 1915 - 1916]. *Storinky istorii – History pages*. 48. 17–31. [in Ukrainian]. DOI: 10.20535/2307-5244.48.2019.176377
- Tsetsyk, Ya. P.** (2020). Sotsialno-ekonomichna sytuatsiia u Volynskii hubernii naperedodni ta pid chas Pershoi svitovoi viiny [Socio-economic situation in Volyn province on the eve and during the First World War]. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu im. Mykhaila Kotsiubynskoho. Seriya: Istorii. Zbirnyk naukovykh prats – Scientific Papers of the Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University. Series: History*. 31. 27-34. [in Ukrainian]. DOI: 10.31652/2411-2143-2019-31-37-44.
- Shandra V. & Karlina O.** (2020). Epidemii ta borotba z nymy v Ukraini (kinets XVIII – pochatok XX st.) [Epidemics and the fight against them in Ukraine (late eighteenth - early twentieth century)]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal – Ukrainian Historical Journal*. 5. 37-54. [in Ukrainian]. DOI: 10.15407/uhj2020.05.037.

Статтю надіслано до редколегії 12.01.2021 р.
Статтю рекомендовано до друку 24.02.2021 р.